ceedings. At the same time in civil law countries identity of the claims can be notified with the help of the triple identity test, which contains the identity of the subject of the claim, the identity of the cause of action and the identity of the parties of the claim.

Key words: legal certainty, res judicata, positive effect of res judicata, negative effect of res judicata, claim preclusion, issue preclusion.

DOI: 10.36695/2219-5521.1.2020.45

УДК 347.91/95

Д.А. КОРОЛЬ

*Денис Артурович Король, аспірант Київського національного університету імені Тараса Шевченка**

ORCID: 0000-0002-5753-3452

СПРОШЕНЕ ПРОВАДЖЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В РІЗНИХ КРАЇНАХ ЄВРОПИ: ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Постановка проблеми. Запроваджене в Україні з 2017 р. спрошене позовне провадження цивільного судочинства призначене для вирішення справ, розгляд яких у порядку загального позовного провадження недоцільний, що характеризує основну мету його існування¹. До реформи 2017 р. всі спори розглядалися тільки в порядку позовного провадження цивільного судочинства, яке було загальним і універсальним провадженням із розгляду і вирішення цивільних справ². Відповідно спрошене позовне провадження покликане забезпечити пропорційний розгляд деяких категорій справ та ефективний захист прав осіб.

Формулювання мети статті. Спрошене позовне провадження або спрощений порядок розгляду дрібних позовів – надзвичайно цікава тема, що останнім часом набула знову актуальності³. Їх характеристика та відмінність від загального позовного провадження є гострими дискусійними питаннями, які потребують уваги та детального дослідження.

Виклад основного матеріалу. Серед найтрадиційніших рис спрощених проваджень в літературі виділяють їх простоту та доступність, не обов'язкову участь представника, а також економію часу і коштів сторін⁴. Отже, за основу на початку свого дослідження можемо взяти такі особливості спрощеного позовного провадження як його строки та витрати сторін, які вони несуть за розгляд справи.

Такі риси, притаманні спрошеному позовному провадженню в Україні, можна знайти в більшості з інститутів спрощених проваджень у різних країнах. Водночас певні особливості правового регулювання відносин із розгляду та вирішенні справ у такому порядку варті дослідження та запозичення в умовах необхідності подальшого реформування процесуального законодавства України та забезпечення єдності й сталості судової практики. Зокрема, ми підтримуємо тезу, висловлену в літературі, що французька і іспанська спрощені процедури вирішення дрібних спорів є більш ефективними, простими й сучасними, що потенційно робить їх ще більш доступними для пересічних людей⁵.

Процедури, схожі за своєю природою до спрощеного позовного провадження цивільного судочинства в Україні, діють у багатьох державах Ради Європи, як це зазначено в статистиці CEREJ. Вони передбачені або в національному законодавстві 35 з 47 країн-членів РЄ⁶. Водночас є держави, в яких немає схожої спрощеної процедури⁷, загалом це 12 країн-членів РЄ, з яких Україну з 2017 р. варто викреслити.

Останнім часом спрощений порядок розгляду дрібних позовів почали запроваджувати в цивільне процесуальне законодавство держав, у яких традиційно такого інституту не було, як зазначається в літературі. Це характерно для пострадянських країн та країн так званого радянського блоку. Зокрема, в новому цивільному процесуальному кодексу Румунії, який набрав чинності 15 лютого 2013 р., запроваджено процедуру розгляду дрібних спорів за прикладом загальноєвропейської⁸.

З огляду на це, для порівняння було обрано такі країни, як Німеччина, Литва, Польща, Іспанія та Франція, а також Європейська процедура вирішення дрібних спорів, яка вже більше десяти років існує поряд з національними процедурами з вирішення дрібних спорів.

Найбільш узагальнюючою рисою, що видається іманентною будь-якому спрошенню розгляду справи судом, є скорочені строки здійснення судочинства. Зокрема, строк розгляду справи в порядку спрощеного позовного провадження, встановлений ЦПК України – це розумний строк, але не більше 60 днів з дня відкриття провадження у справі. Принагідно зауважити, що чіткого строку загального позовного провадження в законодавстві України не встановлено.

Варто зважати на те, що строки розгляду цивільних справ є однією із найбільш болісних проблем національної системи правосуддя, що неодноразово підкреслювалося в практиці ЄСПЛ. Згідно з практикою ЄСПЛ до розумного строку розгляду справи включається період із моменту надходження до суду заяви і до моменту закінчення виконання рішення суду, про що зазначено в багатьох його рішеннях, зокрема, у справі Ромашов проти України від 27 липня 2004 р.⁹, у справі Дубенко проти України від 11 січня 2005 р.¹⁰ та ін. Натомість національне процесуальне законодавство і досі містить лише положення про строки судового

© Д.А. Король, 2020

* *Denys Korol, Postgraduate student of Taras Shevchenko National University of Kyiv*

розгляду і вирішення цивільної справи, навіть його окремі стадії. Водночас у будь-якому разі для визначення строку розгляду справи визначальне значення має момент, з якого він починає спливати – час, коли вирішується питання про відкриття провадження у справі та порядок її розгляду судом відповідно до п. 4 ч. 2 ст. 187 ЦПК України, згідно з яким суд постановляє ухвалу про прийняття позовної заяви до розгляду та відкриття провадження у справі, в якій зазначається, за якими правилами позовного провадження (загального чи спрощеного) буде розглядатися справа.

У літературі слушно зауважують, що вибір порядку розгляду справи – спрощене позовне провадження або загальне позовне провадження цивільного судочинства, визначені ЦПК, але неоднозначно, оскільки не передбачено, що особа зобов'язана звернутися до суду з клопотанням про розгляд у порядку спрощеного провадження справи, що є малозначною навіть на підставі п. 1 ч. 6 ст. 19, оскільки у ЦПК немає відповідних підстав для відмови у відкритті провадження, повернення, залишення без розгляду або навіть залишення без руху заяви, якщо особа звертається не в передбаченому законом порядку розгляду малозначної справи, тому можна зробити висновок, що спрощений порядок є обов'язковим у разі наявності сукупності обставин і може розглядатися як альтернатива до загального позовного провадження, а суд вирішує це питання, застосовуючи ч. 1 ст. 277 ЦПК¹¹.

Водночас варто додати, що незважаючи на те, що особа не зобов'язана визначити порядок розгляду її справи судом, останній зобов'язаний реалізувати своє повноваження щодо визначення спрощеного або загального провадження з розгляду справи. Згідно з положенням ч. 7 цієї ж статті, ч. 2–6 не застосовуються, якщо відповідно до ЦПК справа підлягає розгляду тільки в порядку спрощеного провадження. Отже, питання про те, як саме має вирішити суд в ухвалі про відкриття провадження у справі залишається відкритим.

Ще один важливий елемент спрощеного провадження, який впливає на перебіг процесуального строку розгляду справи, це форма судового провадження – письмова або судові засідання. При розгляді справи в порядку спрощеного провадження суд досліджує докази і письмові пояснення, викладені в заявах по суті справи, а у випадку розгляду справи з повідомленням (викликом) учасників справи – також заслуховує їх усні пояснення та показання свідків. Судові дебати не проводяться, а ухвалення рішення суду відбувається відповідно до загальних положень.

За клопотанням однієї зі сторін або з власної ініціативи суду розгляд справи проводиться в судовому засіданні з повідомленням (викликом) сторін. Якщо справа розглядається у судовому засіданні, то перше судові засідання у справі проводиться не пізніше тридцяти днів з дня відкриття провадження у справі. Але за клопотанням сторони суд може відкласти розгляд справи з метою надання додаткового часу для подання відповіді на відзив та (або) заперечення, якщо вони не подані до першого судового засідання з поважних причин.

Якщо суд розглядає справу в порядку спрощеного позовного провадження без повідомлення сторін за наявними у справі матеріалами, за відсутності клопотання будь-якої зі сторін про інше, то строки розгляду справи визначається за загальним правилом, передбаченим у ст. 275 ЦПК.

Варто зауважити, що досвід інших європейських країн в урегулюванні строків розгляду дрібних спорів судом різний. Зокрема, в ЦПК Литви було закріплено право судді на власний розсуд вирішувати, чи розглядати справу в загальному чи в спрощеному провадженні, оскільки сторони справи не мають права вирішувати, в якому порядку і як організовувати розгляд такої справи¹². Відповідно, суд може обрати письмову чи усну процедуру розгляду справи, але якщо цього вимагає хоча б одна сторона, справа має розглядатися в усній формі в судовому засіданні відповідно до прецедентної практики ЄСПЛ та гарантованого права особи на «публічний розгляд справи судом», закріплений у ч. 1 ст. 6 Конвенції.

У порядку Європейської процедури вирішення дрібних спорів, передбаченої Регламентом № 861/2007¹³, суд наділений правом звернутися за додатковою інформацією або доказами у справі до сторін, оскільки він самостійно визначає докази, необхідні для ухвалення його рішення і способи їх отримання, використовуючи найбільш простіші. Ініціатива звернення до суду та відповідно вибору процедури захисту своїх прав належить позивачу, тоді як відповідач має можливість заперечити проти самої процедури або проти висунутих вимог упродовж 30 днів з дня вручення документів. Рішення в справі повинно бути ухвалене протягом 30 днів з моменту отримання відповіді від відповідача (або позивача, якщо є зустрічний позов). У цих випадках суд ухвалює своє рішення протягом 30 днів з моменту отримання інформації або проведення слухання. Але навіть якщо сторони не нададуть вчасно відповідь, суд все-таки повинен ухвалити своє рішення.

У ст. 1481 ЦПК Польщі передбачено загальне положення, відповідно до якого суд може слухати справу в судовому засіданні, якщо відповідач визнав позов або якщо суд вважає, після подання сторонами клопотань та документів, а також після того, як вони подали заперечення чи заперечення проти наказу про виплату чи заперечення проти судового рішення про невиконання, враховуючи всі аргументи та докази, що усне слухання не потрібне¹⁴.

Порядок спрощеного розгляду справ за ЦПК Німеччини майже не врегульований¹⁵. Зокрема, у разі перевищення вартості позову, передбаченого п. 495а КПК Німеччини, через зміну позову або збільшення суми позовних вимог, такий спір підлягає перегляду за правилами загального судочинства. Водночас німецький законодавець відмовився надавати судді широкі повноваження розглядати дрібні справи на власний розсуд¹⁶.

ЦПК Франції передбачено можливість подання заяви, адресованої секретареві суду, який її реєструє, усно або в письмовій формі¹⁷. У будь-якому випадку заява повинна відповідати загальним вимогам, визначеним ЦПК, для вступного прохання перед будь-якими цивільними юрисдикціями та короткого пояснення причини позову, що підтверджує позов. Особливістю французької процедури розгляду дрібних спорів є те, що попередня спроба примирення є обов'язковою.

В Італії в даний час процедура перед мировими судьями в основному написана, хоча (принаймні теоретично) залишається деякий простір для висловлювання¹⁸. Наприклад, скарга може бути подана усно, і в цьому випадку вона записується суддею, який також піклується про вручення скарги відповідачу.

Ще однією іманентною рисою спрощеного провадження є особливості оскарження рішень, які були ухвалені в результаті такого судового розгляду справи. Зокрема, згідно з ЦПК України апеляційні скарги на рішення суду у справах з ціною позову менше ста розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, крім тих, які не підлягають розгляду в порядку спрощеного позовного провадження, розглядаються судом апеляційної інстанції без повідомлення учасників справи відповідно до ст. 369 ЦПК.

Варто зауважити, що суд апеляційної інстанції може скасувати рішення суду першої інстанції, якщо останній розглянув у порядку спрощеного позовного провадження справу, що підлягала розгляду за правилами загального позовного провадження (відповідно до п. 7 ч. 3 ст. 376 ЦПК). Зокрема, слід дуже ретельно проаналізувати мотиви та конкретні обставини, за яких суд першої інстанції неправильно відніс справу до малозначних та розглянув у порядку спрощеного провадження¹⁹. Водночас, відповідно до ч. 3 ст. 389 ЦПК України не підлягають касаційному оскарженню судові рішення у малозначних справах, крім випадків, встановлених законом.

У висновку потрібно зауважити, що елементи спрощення процедури розгляду дрібних або малозначних справ в Україні та в інших європейських країнах в цілому збігаються. Так, схожими є риси забезпечення права на усне або публічне судові засідання з розгляду справи, певне обмеження права на оскарження ухваленого рішення у справі, відсутність обов'язкового представництва навіть в умовах обов'язкового представництва інтересів сторін в суді адвокатом. Водночас доволі істотними є відсутність стандартизованих форм звернення до суду осіб у порядку спрощеного провадження, а також підходи до порядку вирішення питання про вибір процедури розгляду справи – виключено сторонами як у Європейській процедурі вирішення дрібних справ та в Німеччині, до виключеного права судді вирішувати це питання, як це передбачено в Литві. Корисним для запозичення, на наше переконання, є досвід Іспанії та Франції, в яких стягнення невеликих боргів віднесено до компетенції судового виконавця та нотаріуса. Таким чином, у державі слід створити та забезпечити ефективне функціонування комплексного механізму розгляду дрібних або малозначних справ.

¹ Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> та Закон України «Про судоустрій і статус суддів». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>; Закон про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів від 23 березня 2017 р. № 6232. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61415 Цивільний процесуальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/print>

² Комаров В.В. Цивільне процесуальне законодавство у динаміці розвитку та практиці Верховного Суду України. Харків: Право, 2012. 624 с.; Комаров В.В. Цивільний процес у глобальному контексті. *Право України*. 2011. № 10. С. 22–29; Курс цивільного процесу: підручник / В.В. Комаров, В.А. Бігун, В.В. Баранкова та ін.; за ред. В.В. Комарова. Харків: Право, 2011. 1352 с.

³ Див. зокрема: Зб. наук. праць: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 23–24 лист. 2018 р.) / за заг. ред. Ірини Ізарової, Радослава Флейшара, Роксолани Ханік-Посполітак. Київ: ВД «Дакор», 2018; Гулько Б.І. Про практику застосування Верховним Судом інституту малозначних справ на стадії касаційного перегляду. *Право України*. 2018. № 10. С. 102–113; Лесько А. Малозначність справ цивільної юрисдикції як критерій для їх розгляду у спрощеному позовному провадженні та відмови у відкритті касаційного провадження. URL: http://www.vru.gov.ua/mass_media/998 та інші.

⁴ Eric H. Steele The Historical Context of Small Claims Courts Law and Social Inquiry. April 1981. Vol. 6, issue 2. P. 293–376. Див. також: Угріновська О.І. Спрошене позовне провадження: особливості законодавчої регламентації. Зб. наук. праць: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 23–24 лист. 2018 р.) / за заг. ред. Ірини Ізарової, Радослава Флейшара, Роксолани Ханік-Посполітак. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 187–192; Кравцов С.О. Деякі практичні аспекти розгляду малозначних спорів. Зб. наук. праць: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 23–24 лист. 2018 р.) / за заг. ред. Ірини Ізарової, Радослава Флейшара, Роксолани Ханік-Посполітак. Київ: ВД «Дакор», 2018. С. 63–68.

⁵ Silvestri, E. Small Claims and Procedural Simplification: Evidence from Selected EU Legal Systems. *Access to Justice in Eastern Europe*. 2018. Vol. 1, issue 1, 6–14.

⁶ CEPEJ Report on “European judicial systems – Edition 2014 (2012 data): efficiency and quality of justice”. P. 120. URL: <https://rm.coe.int/cepej-report-on-european-judicial-systems-edition-2014-2012-data-efic/16807882a1>

⁷ CEPEJ Report on “European judicial systems – Edition 2014 (2012 data): efficiency and quality of justice”. P. 120. URL: <https://rm.coe.int/cepej-report-on-european-judicial-systems-edition-2014-2012-data-efic/16807882a1>

⁸ Titiriga R. Small Claims Litigation in Romania: The EU as a Normative Power Enhancing Access to Justice // in «The European Small Claims Procedure and the Philosophy of Small Change», ed. Neuwahl N. and Hammamoun S. Thémis, Montreal, Canada, 2014. P. 213–230.

⁹ Рішення ЄСПЛ у справі Ромашов проти України від 27 липня 2004 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/980_227

¹⁰ Рішення ЄСПЛ у справі Дубенко проти України від 11 січня 2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/980_251

¹¹ Див. детальніше: Ізарова І.О., Притика Ю.Д. Спрошене позовне провадження цивільного судочинства України: виклики першого року застосування в судовій практиці. *Проблеми законності*. 2019. № 145. С. 51–67.

¹² Vėbraitė V. Some Important Features of Lithuania Civil Procedure. (2019). No 1 (2) Access to Justice in Eastern Europe. P. 45–51; Vigita Vėbraite “Special Procedures in Lithuanian Civil Procedure and Impact of EU Law on them”. *Україна на шляху до Європи: реформа цивільного процесуального законодавства*: зб. наук. праць: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 7 липня 2017 р.) / за заг. ред. І.О. Ізарової, Р.Ю. Ханік-Посполітак. Київ: ВД Дакор, 2017. 238 с. С. 72–73.

¹³ Regulation (EC) No 861/2007 of the European Parliament and the Council of 11 July 2007 establishing a European Small Claims Procedure. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32007R0861> Див. також: Ізарова І.О. Європейський порядок розгляду дрібних спорів: досвід та перспективи. *Держава і право*. 2015. № 67. С. 265–274 та Kramer X.E. Small claim, simple recovery? The European small claims procedure and its implementation in the member states. URL: https://www.academia.edu/5240222/Small_claim_simple_recovery_The_European_small_claims_procedure_and_its_implementation_in_the_member_states

¹⁴ May J., Malczyk M. European Small Claims Procedure and Its Place in the System of Polish Separate Proceedings' (2019) No 2 (3) Access to Justice in Eastern Europe. P. 36–52; Izarova Iryna, Fleiszar Radoslaw, Vebraite Vigita Access to Justice in Small Claims Procedure: Comparative Study of Civil Procedure in Lithuania, Poland and Ukraine *International Journal of Procedural Law*, Volume 9 (2019), No 1. P. 97–117.

¹⁵ Панич Н.Ю. Малозначні справи згідно ч. 6 ст. 19 ЦПК України у порівнянні з § 495А ЦПК Німеччини і ч. 1 ст. 2 Регламенту (ЄС) No 861/2007: Чи вдалась реформа? *Зб. наук. праць. матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* (Київ, 23–24 лист. 2018 р.) / за заг. ред. Ірини Ізарової, Радослава Флейшара, Роксолани Ханік-Посполітак. Київ : ВД «Дакор», 2018, С. 120–133; Panych N. Access to Justice as Illustrated by the Institute of Small Claims: an Assessment of the Procedural Law Reform in Ukraine. (2019) No 1 (2) Access to Justice in Eastern Europe. P. 52–66.

¹⁶ Там само.

¹⁷ Silvestri E. Small Claims and Procedural Simplification: Evidence from Selected EU Legal Systems. *Access to Justice in Eastern Europe*. 2018. Vol. 1, issue 1, p. 6–14.

¹⁸ Silvestri E. Italy: Simplification of Debt Collection in Italy – National and EU Perspectives, in V Rijavec, et al (eds), *Simplification of Debt Collection in the EU* (2014) 347–61, Silvestri E. Small Claims and Procedural Simplification: Evidence from Selected EU Legal Systems. *Access to Justice in Eastern Europe*. 2018. Vol. 1, issue 1, p. 6–14.

¹⁹ Див. зокрема, постанову Апеляційного суду Луганської області від 30 липня 2018 р. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/76709974>

Резюме

Король Д.А. Спрошене провадження цивільного судочинства в різних країнах Європи: порівняльна характеристика.

У статті аналізується спрошене провадження цивільного судочинства, яке останнім часом набуло знову актуальності. Його характеристика та відмінність від загального позовного провадження є дискусійними питаннями, які потребують уваги та детального дослідження, особливо в Україні, де вперше було запроваджено диференціацію позовного провадження цивільного судочинства в 2017 році.

З огляду на це, для порівняння було обрано такі країни, як Німеччина, Литва, Польща, Іспанія та Франція, а також Європейська процедура вирішення дрібних спорів, яка вже більше десяти років існує поряд з національними процедурами з вирішення дрібних спорів.

Було проаналізовано найбільш узагальнюючі риси, що здаються імманентними будь-якому спрощенню розгляду справи судом, зокрема, скорочені строки здійснення судочинства, проведення судового засідання або без нього, особливості оскарження та обов'язкового представництва в спрощеному провадженні.

Ключові слова: цивільне судочинство, спрощене позовне провадження, оскарження судових рішень, судові засідання, строки розгляду справ.

Резюме

Король Д.А. Упрощенное проведение гражданского судопроизводства в разных странах Европы: сравнительная характеристика.

В статье анализируется упрощенное проведение гражданского судопроизводства, которое в последнее время снова стало актуальным. Его характеристика и отличие от общего искового проведения являются дискуссионными вопросами, которые нуждаются во внимании и детальном исследовании, особенно в Украине, где впервые была внедрена дифференциация искового проведения гражданского судопроизводства в 2017 году.

Учитывая это, для сравнения были взяты такие страны, как Германия, Литва, Польша, Испания и Франция, а также Европейская процедура решения мелких споров, которая уже больше десяти лет существует рядом с национальными процедурами по решению мелких споров.

Были проанализированы наиболее обобщающие черты, которые кажутся имманентными любому упрощению рассмотрения дела судом, в частности, сокращенные сроки осуществления судопроизводства, проведение судебного заседания или без него, особенности обжалования и обязательного представительства в упрощенном проведении.

Ключевые слова: гражданское судопроизводство, упрощенное исковое проведение, обжалование судебных решений, судебное заседание, сроки рассмотрения дел.

Summary

Denys Korol. Simplified Procedure in Civil Proceedings in Different European Countries: Comparing Study.

In this article the simplified civil proceedings were analyzed as one of the most current discussion. Its characterization and difference from general action proceeding are debatable issues that need attention and in-depth study, especially in Ukraine, where the differentiation of action proceedings was first introduced in 2017.

This background requires the comparing research of the doctrine and legislative of European countries such as Germany, Lithuania, Poland, Spain and France, which have been selected for comparison, as well as the European Small Claims Procedure, which has been in existence alongside national small dispute resolution procedures for over ten years.

The most generalizable features that appear to be inherent in any simplification of court proceedings were studied, in particular, the time frames for simplified litigation, whether or not to hold hearings, the possibility of appeal and mandatory representation in these proceedings.

In conclusion, it was noted that the elements of simplifying the procedure for small cases resolution in Ukraine and in other European countries generally coincide. Among the similarity there are the features of securing the right to an oral or public court hearing on the case, a certain limitation of the right to appeal the decision in the case, the absence of compulsory representation, even in the conditions of compulsory representation of the parties in court by a lawyer. At the same time, the lack of standardized forms of appeal to the court in the simplified procedure, as well as the approaches to the procedure of the choice of the procedure of the case – are excluded by the parties, both in the European Small Claims Procedure and in Germany, to the excluded right of a judge to decide this issue. how it is envisaged in Lithuania. It is useful to borrow, in our opinion, the experience of Spain and France, in which the collection of small debts is the responsibility of the bailiff and the notary. Thus, a comprehensive mechanism for dealing with small or small matters should be established and maintained in the state.

Key words: civil proceedings, simplified procedure, appeal against judicial decisions, court hearing, time frames for simplified litigation.